

LA PRESENCIA DELS IMMIGRANTS FRANCESOS
AL TRIBUNAL DEL SANT OFICI BARCELONÍ. ENTRE
L'HERETGIA I LA BIGÀMIA

ALEXANDRA CAPDEVILA MUNTADAS

RESUM: El present article pretén analitzar, per una banda, la presència dels immigrants francesos al Tribunal del Sant Ofici de Barcelona als segles XVI i XVII (proporció de francesos encausats, principals delictes i exposició d'alguns casos) i, per altra, els mecanismes articulats per controlar aquests nous arribats a partir de les dades aportades per la bibliografia, la consulta d'una reduïda mostra de la sèrie dels processos inquisitorials dipositats a l'Archivo Histórico Nacional de Madrid, així com pel buidatge dels expedients d'informació matrimonial dipositats a l'Arxiu Diocesà de Barcelona. Tot plegat ha de permetre confirmar si realment els immigrants francesos van arribar a constituir un perill real per a l'ortodòxia catòlica o si, al contrari, pel fet de ser una població flotant i poc arrelada van esdevenir un buc expiatori de tots els recels i les suspicàcies de la societat catalana.

PARAULES CLAU: Immigració, Protestantisme, Hugonots, Bigàmia, Inquisició

ABSTRACT: This article aims, on the one hand, the presence of French immigrants to the Tribunal of the Holy Office of Barcelona in sixteenth and seventeenth centuries (proportion of French defendants, major crimes and exhibition some cases), and other mechanisms articulated to control these newcomers from data provided by the literature, consultation of a small sample of the series of inquisitorial processes deposited in the Archivo Histórico Nacional in Madrid and the emptying of the files deposited in the matrimonial information 'Diocesan Archive of Barcelona. This has allowed to confirm if they French immigrants came to constitute a real danger to Catholic orthodoxy, or

conversely because they are a floating population and soon became entrenched a ship atonement of all misgivings and suspicions Catalan society.

KEYWORDS: Immigration, Protestantism, Huguenots, bigamy, Inquisition

INTRODUCCIÓ

Mentre una multitud de catalans saquejava el palau de la Inquisició de Barcelona el març de 1820, un turista nord-americà, Andrew Thorndike, que es trobava casualment visitant la ciutat va aprofitar l'ocasió per adquirir uns quants documents sobre els judicis inquisitorials. Una vegada traduïts a l'anglès, els va publicar a Boston l'any 1828. En concret, es tractava de tres judicis corresponents als anys 30 del segle XVII, mentre que la resta pertanyia als segles XVIII i XIX.¹ Pel que fa a la documentació del segle XVII, cal destacar que en dos de cada tres casos l'acusat per la Inquisició barcelonina era un immigrant d'origen francès.

Davant aquestes dades es podria argumentar que a causa de l'atzar la presència francesa hauria pogut sortir sobrerrepresentada. Però res més lluny de la realitat, si ens atenem als testimonis de l'època. Així, un informe d'un oficial de la Inquisició de l'any 1559 destacava que «algunos luteranos tengo en las cárceles, gente de poco lustre y strangera, que comen a costa del Rey» i es comprometia a desplaçar-se ben aviat cap a la frontera francesa atès que és de «de donde nos viene el mal».²

No oblidem que en aquells moments Catalunya i per extensió la resta de territoris que configurava la Monarquia Hispànica estava patint una veritable allau migratòria procedent del Migdia francès que ha estat estudiada especialment per Nadal i Giralt, Gual i Gual i Millàs entre molts d'altres.³ Al marge de les dificultats econòmiques que aquests nousvinguts

1. William MONTER, *La otra inquisición. La inquisición española en la Corona de Aragón, Navarra, el País Vasco y Sicilia*. Barcelona 1992.

2. AHN (=Archivo Histórico Nacional). Inquisició. Llibre 736. ff. 312-313, 376-376v i 428. Referència extreta de William MONTER, *La otra inquisición...* p. 135.

3. Sense ànim de ser exhaustius referenciem aquelles publicacions més destacades. Jordi NADAL, Emili GIRALT, *La population catalane de 1553 à 1717. L'emigration française et les autres facteurs de son développement*. Paris 1960. Jordi NADAL, Emili GIRALT, *La immigració francesa a Mataró durant el segle XVI*. Mataró 1966. Valentí Gual, "Gavatxos", *gascons, francesos. La immigració occitana a la Catalunya Moderna (El cas de la Conca*

estaven patint als seus llocs d'origen (males collites, desequilibri entre població i recursos, qüestions personals), un altre motiu que va esperonar aquest degoteig poblacional va ser l'esclat de les Guerres de Religió entre catòlics i hugonots. Aquest fet i el temor real o imaginari per part de les autoritats del país que aquests nousvinguts s'erigissin en una quinta columna per a la propagació de les idees protestants a l'interior de la Monarquia Hispànica va desembocar en una veritable cacera de bruixes per part del Tribunal del Sant Ofici.

En aquest sentit, l'objectiu del present article consistirà a analitzar, per una banda, la presència dels immigrants francesos al Tribunal del Sant Ofici de Barcelona (proporció de francesos encausats, principals delictes i exposició d'alguns casos) i, per l'altra, els mecanismes articulats per controlar aquests nousvinguts centrant-nos fonamentalment en la informació aportada pels expedients d'informació matrimonials del bisbat de Barcelona. Per mitjà d'aquesta tipologia documental establerta el 1577, els esposos nascuts fora del bisbat de Barcelona havien de presentar testimonis que confirmessin la seva solteria i la seva fe catòlica. En bona mesura es tractava d'un instrument que pretenia perseguir els dos mals endèmics dels quals eren acusats els immigrants francesos: l'heretgia i la bigàmia.

Així, doncs, l'estudi de la presència francesa al Tribunal del Sant Ofici barceloní a partir de les dades aportades per la bibliografia i per la consulta d'una reduïda mostra de la sèrie dels processos inquisitorials dipositats a l'Archivo Histórico Nacional de Madrid, així com el buidatge dels expedients d'informació matrimonial dipositats a l'Arxiu Diocesà de Barcelona ens han de permetre confirmar si realment els immigrants francesos van arribar a constituir un perill real per a l'ortodòxia catòlica o si, contràriament, pel fet de ser una població flotant i poc arrelada van esdevenir un buc expiatori de tots els recels i les suspicàcies de la societat catalana.

de Barberà). Barcelona 1991. Carles MILLÀS, *Els altres catalans dels segles XVI i XVII: La immigració francesa al Baix Llobregat en temps dels Àustria*. Barcelona 2006. Alexandra CAPDEVILA, *Quan la terra promesa era al sud. La immigració francesa al Maresme als segles XVI i XVII*. Mataró 2014.

LA PRESENCIA DELS IMMIGRANTS FRANCESOS AL TRIBUNAL INQUISITORIAL DE BARCELONA

Els orígens del Tribunal inquisitorial de Catalunya es remunten al 26 de març de 1233, quan per mitjà d'una butlla papal Gregori IX n'autoritzava la constitució. Tanmateix el 14 de maig de 1484 es configurava un nou Tribunal Inquisitorial a Barcelona amb uns trets força distintius. A diferència de la primera Inquisició catalana d'època medieval que no reconeixia altra autoritat superior que la del Pontífex, ara es passava a una Inquisició en mans castellanès i en què les seves instàncies superiors residien en el Consejo Supremo i en el Gran Inquisidor instal·lat a Castella.⁴

Al marge de l'existència d'una inquisició prèvia, una altra peculiaritat consistia en la seva ubicació geogràfica. Així, es tractava ras i curt d'un tribunal de frontera. El seu àmbit d'actuació s'estenia per l'arquebisbat de Tarragona i els bisbats de Vic, Girona, Elna i l'Urgell. Per tant, havia de vetllar per la salvaguarda de la franja marítima i la cadena pirinenca que limitava amb el regne de França. Com en la resta de tribunals fronterers, com els d'Aragó o Navarra, es pot pressuposar que en la seva actuació es devia estar condicionat per un cert component de xenofòbia i de sentiment antifrancès. No oblidem que aquest període es circumscriu en una de les etapes de màxima tensió política entre les corones francesa i espanyola.

Malgrat l'enorme responsabilitat que aquest organisme havia d'assumir, no endebades hi havia la convicció real o imaginària que des del vessant pirinenc penetraven els llibres i el pensament hugonot a terres de la Monarquia Hispànica, aquest tribunal estava tocat de soca-rel per la manca de recursos materials i humans. Així, el 1622 els inquisidors de Barcelona es lamentaven que el tribunal de la ciutat comtal: «es singular en España en razón de no hacerse los autos de fe con la grandeza y decencia que se hacen en todas las demás inquisiciones y que esta inquisición es muy pobre y así lo que se había de hacer en autos públicos será más conveniente que se haga en alguna iglesia cuando esto sea necesario».⁵ En aquest mateix sentit, la lectura dels informes elaborats arran de les visites realitzades al Tribunal als anys 1544, 1550 i 1561 revela que entre els visitadors sovint-

4. Josep Maria MASSONS, «La Inquisició a Valls (1501-1697)»: *Quaderns de Vilaniu* 22 (1982), p. 37-47.

5. Joan BADA, «El Tribunal de la Inquisició en Barcelona. ¿Un tribunal peculiar?»: *Revista de la Inquisició* 2 (1992), p. 109-120.

tejavan les queixes sobre la falta de llibres de registres i d'actes al marge de la manca de personal per poder arribar a tot el territori.⁶

Un dels principals problemes que sorgeix quan es tracta d'analitzar l'actuació dels diferents tribunals inquisitorials és justament el de les limitacions documentals. Així, disposem d'un ampli ventall de recerques que s'han atansat des de múltiples punts de vista a l'actuació dels tribunals inquisitorials de Santiago de Compostel·la,⁷ València,⁸ Toledo,⁹ Granada,¹⁰ el País Basc,¹¹ les Canàries¹² i Valladolid.¹³ No obstant això, tal com assenyala Fajardo un dels problemes que s'observa és la manca d'homogeneïtat en les recerques, la qual cosa dificulta en certa manera la comparabilitat dels resultats.¹⁴

Cal destacar les aportacions Blázquez, que va focalitzar les seves investigacions en l'actuació del tribunal barceloní a través del seu llibre titulat *La inquisició a Catalunya*, així com en la publicació del Catàleg dels processos inquisitorials del Tribunal del Sant Ofici de Barcelona.¹⁵ Tot i que parafraçant Bada caldria millorar o completar alguns detalls com

6. Joan BADA, «El Tribunal de la Inquisición...», p. 109-120.

7. Jaime CONTRERAS, *El Santo Oficio de la Inquisición en Galicia (poder, sociedad y cultura) 1560-1700*. Madrid 1982.

8. Ricardo GARCIA CÁRCEL, *Los orígenes de la Inquisición española. El Tribunal de Valencia. 1478-1530*. Barcelona 1976; *Herejía y sociedad en el siglo XVI. La Inquisición en Valencia, 1530-1609*. Barcelona 1980. Stephen HALICZER, *La inquisición y sociedad en el reino de Valencia (1478-1834)*. València 1993. Anita GONZÁLEZ RAYMOND, *Inquisition et société en Espagne. Les relations de causes du Tribunal de Valence. (1566-1700)*. París 1996.

9. Jean-Pierre DEDIEU, *L'administration de la foi. L'Inquisition de Tolède (s. XVI-XVIII siècles)*. Madrid 1989.

10. Flora GARCÍA IVARS, *La represión en el tribunal inquisitorial de Granada. 1550-1819*. Madrid 1991.

11. Iñaki REGUERA, *La Inquisición española en el País Vasco (El Tribunal de Calahorra 1515-1570)*. Sant Sebastià 1984. Antonio BOMBÍN, *La Inquisición en el País Vasco. El Tribunal de Logroño, 1579-1610*. Bilbao 1997.

12. Francisco FALARDO, *Hechizería y brujería en Canarias en la Edad Moderna*. Las Palmas 1992.

13. Angel PRADO MOURA, *Inquisición e inquisidores en Castilla. El Tribunal de Valladolid durante la crisis del Antiguo Régimen*. Valladolid 1995. *Las hogueras de la intolerancia. La actividad del Tribunal Inquisitorial de Valladolid, 1700-1834*. Valladolid 1996.

14. Francisco FALARDO, «La actividad procesal del Santo Oficio. Algunas consideraciones sobre su estudio»: *Manuscrits* 17 (1999) 97-117.

15. Juan BLÁZQUEZ, *La inquisición en Cataluña. El Tribunal del Santo Oficio de Barcelona (1487-1820)*, Toledo 1990. «Catálogo de los procesos inquisitoriales del Santo Oficio de Barcelona»: dins *Espacio, Tiempo y Forma* IV/3 (1990), p.11-158.

ara l'onomàstica o la toponímia d'aquest catàleg, es tracta d'una valuosa eina que sintetitza i clarifica el comportament d'aquest tribunal.¹⁶

Paral·lelament cal mencionar principalment els treballs inicials de Fort i Cogul,¹⁷ així com les investigacions de Contreras.¹⁸ Dins les obres d'història general del tribunal inquisitorial consignem, també, alguns treballs que han dedicat algun capítol a l'estudi del Sant Ofici barceloní aportant algunes dades inèdites. En aquest sentit cal ressaltar Lea,¹⁹ Kamen,²⁰ Bennassar²¹ i, especialment, Balancy²² centrat aquest últim en la presència francesa en aquest tribunal.

Molts d'aquests treballs s'han fonamentat en el buidatge sistemàtic de les relacions d'*autos* de fe o els processos inquisitorials per mitjà dels quals s'han extret aquelles dades que es consideraven més rellevants (la nacionalitat de l'acusat, la cronologia, el tipus de delictes i la sentència). No obstant això, cal anar amb compte a l'hora d'utilitzar aquestes fonts amb finalitats estadístiques per diverses raons: el risc de pèrdues documentals, així com les fluctuacions dels criteris de qualificació. En concret, moltes de les causes que apareixen com a suspeses no van passar de la fase d'informació i no van desembocar en un procés. Paral·lelament, el fet de recórrer únicament al buidatge dels *autos* de fe impossibilita conèixer molts dels processats que no van ser condemnats a sortir en aquestes relacions.²³ Per tant, resseguint Fajardo, no es tracta tant de rebutjar aquesta sèrie documental, sinó més aviat d'utilitzar-la com una eina d'aproximació quantitativa.²⁴

Així, doncs, un breu repàs a les dades subministrades per la bibliografia revela un predomini dels acusats d'origen francès en el tribunal inquisitorial barceloní. A tall d'exemple, Monter estima que un 58,36% dels sentenciats

16. Joan BADA, «El Tribunal de la Inquisición ...», p. 109-120.

17. Eufèmia FORT I COGUL, *Catalunya i la Inquisició. Assaig d'un coneixement despassionat de la institució*. Barcelona 1973.

18. Jaime CONTRERAS, Gustav HENINGSEN, «Forty-four thousand cases of Spanish Inquisition (1540-1700): Anlysis of a Historical data Bank», dins *The Inquisition in Early Modern. Studies on Sources and Methods*. Delkab 1986, p. 100-129.

19. Henry CHARLES, *Historia de la Inquisición española*, Madrid 1983.

20. Henry KAMEN, *Cambio cultural en la sociedad del Siglo de Oro. Cataluña y Castilla, siglos XVI y XVIII*. Madrid 1998, p. 217-222.

21. Bartolomé BENNASSAR, *Los cristianos de Alá. La fascinante aventura de los re-negados*. Madrid 1989.

22. Elisabet BALANCY, «Les immigrés françaises devant le Tribunal de la Inquisition de Barcelone», dins *Les français en l'Espagne à l'époque modern*. Paris 1990.

23. Francisco FALARDO, «La actividad procesal del Santo Oficio...», p. 110.

24. *Ibidem*.

a galeres durant el període 1560-1640 al tribunal de la ciutat comtal havien nascut al regne de França.²⁵ Per la seva banda, d'una mostra de 1.735 persones acusades per aquest tribunal en el període 1578-1635, Kamen en destaca que un 27% procedia de l'Hexàgon. Ara bé, aquesta proporció podria haver estat més important si s'hagués incorporat en aquests càlculs les dades corresponents als dos decennis anteriors.²⁶ Finalment, segons Blázquez el número de francesos que van tenir algun problema amb la Inquisició barcelonina es va situar al voltant als 1.097 casos, la qual cosa representava aproximadament un 20% de tots els encausats.²⁷

Si els càlculs estadístics evidencien un predomini dels immigrants francesos, els informes i els testimonis coetanis confirmen aquesta percepció. Així, el 1560 un secretari de la Inquisició barcelonina encarregat de la confiscació dels béns dels acusats resumia l'actuació d'aquesta institució en els darrers quaranta anys amb la frase següent: «todos los seqüestros que hasta hoy se han hecho son de personas de poco, franceses, y gente de fuera destes Reynos, los demás pobres».²⁸ Paral·lelament, amb relació a l'auto de fe celebrat el mes de maig de 1561 a la plaça del Rei de Barcelona el secretari del Consell de Cent ressaltava amb satisfacció que «trajeron a 21 penitentes y entre ellos había una mujer los demás eran franceses y un castellano».²⁹

Des del punt de vista del perfil dels acusats, s'observa un predomini d'aquells immigrants francesos que feia poc temps que havien arribat a terres catalanes i que no gaudien d'una sòlida xarxa de relacions socials que els facilités la integració i els protegís davant els recels i els atacs de la societat d'acollida. En aquest sentit, sovintegen els processos contra els treballadors eventuais i els rodamóns. A tall d'exemple, entre els francesos denunciats a l'any 1597 cal esmentar els següents casos. Per una banda, tenim el d'un immigrant francès conegut amb el nom de «el soldado» que es dedicava a vendre vidre per la zona del Penedès.³⁰ Per una altra, destaca Miquel Joan «*que anda por diferentes lugares haziendo calsas de agujas y acude a la villa de Valls*».³¹

25. William MONTER, *La otra inquisición...*, p. 381.

26. Henry KAMEN, *Cambio cultural ...*, p. 219.

27. Juan BLÁZQUEZ, «Catálogo de los procesos inquisitoriales...», p. 11-158.

28. AHN. Inquisició. Llibre 736. f. 458. Referència extreta de Henry KAMEN, *Cambio cultural...*, p. 220.

29. Henry KAMEN, *Cambio cultural...* p. 220

30. AHN. Inquisició, lligall 1592. Referència extreta de Henry KAMEN, *Cambio cultural...* p. 221.

31. *Ibidem*.

Sens dubte, aquesta circumstància i els recels que suscitava aquest col·lectiu va afavorir la proliferació de denúncies contra suposats casos de protestantisme, bigàmia o proposicions. Però abans d'analitzar les causes per les quals eren denunciats caldria plantejar-se quins eren els motius d'aquests recels i d'aquestes suspicàcies. Més enllà dels problemes sorgits arran de la convivència diària, hi havia dins l'imaginari col·lectiu una desconfiança envers aquest col·lectiu. En primer lloc, des del punt de vista polític les sovintejades tensions diplomàtiques entre la Monarquia Hispànica i la corona francesa en el decurs dels segles XVI i XVII van afavorir que es prenguessin tot un reguitzell de mesures repressives contra aquests immigrants (embargament dels seus béns en temps de guerra o l'exigència de contribuir per finançar la guerra), la qual cosa els abocava inexorablement a ser objecte del ressentiment popular, parafrasejant Boeglin.³²

En segon lloc, la constitució d'unes xarxes franceses comercials, la proliferació de mercaders francesos a determinades ciutats, així com la competència dels teixits gals molt més atractius econòmicament va esperonar l'aprovació de tot un glossari de mesures de caire restrictiu. En aquest sentit, al 1629 els gremis de Barcelona prohibien als francesos l'exercici de cap càrrec. Boeglin constata com aquesta galofòbia es va manifestar a través de saqueigs i actes de vandalisme als barris francesos o a les seves botigues, especialment, a la dècada dels 40 del segle XVII.³³

Finalment, i en tercer lloc, caldria afegir com a element determinant el factor religiós. Algunes de les diòcesis de procedència van despuntar pel fet de ser zones que havien patit més directament els efectes d'aquesta confrontació religiosa. Per exemple, quan Solminihac va arribar a Càors l'any 1638 per fer-se càrrec de la diòcesi, es va trobar en una situació decebedora: «ce grand ensemble se trouvait, depuis un siècle dans un état de bouleversement complet, causé par les guerres civiles du XVIIe siècle, qui avaient dévasté la région de 1561 à 1598».³⁴ El temor que alguns d'aquests nousvinguts s'allunyés de l'estricta ortodòxia catòlica va provocar que fossin mirats amb lupa.

Ara bé, si fins a mitjan segle XVI el risc de propagació de les tesis protes-

32. Michel BOEGLIN, *Luteranos franceses en la España de los Austrias. Aspectos culturales de un conflicto religioso*. <http://www.culturadelotro.us.es/actasehfi/pdf/2boeglin.pdf> [Consulta: 10 de juny de 2013]

33. *Ibidem*.

34. Jean-Pierre AMALRIC, «Franceses en tierras de España: Una presencia mediadora en el Antiguo Régimen», dins *I Coloquio Internacional Los extranjeros en l España Moderna*. Màlaga 2003. Vol. I, p. 23-27.

tants era vist com quelcom llunyà, el descobriment d'uns focus protestants a Valladolid i Sevilla als anys 1557 i 1558 i el temor que aquests plantejaments doctrinals arrelessin entre la població autòctona va engegar totes les alarmes.³⁵ Coincideix aquesta reorientació en les mesures de control i de vigilància per evitar la difusió de les tesis protestants amb l'arribada massiva d'immigrants francesos a terres catalanes, els quals precisament fugien de les Guerres de Religió. Tot plegat explica la proliferació de mesures repressives i de control com ara la interdicció dels súbdits de la Corona d'Aragó d'anar a estudiar a les universitats estrangeres, la prohibició que els oriünds del regne de França poguessin ensenyar, així com l'establiment de mesures de control davant la circulació de llibres.³⁶

Per tant, una vegada ressenyades les causes d'aquests recels i constatada la presència d'immigrants francesos entre els acusats per la Inquisició centrem el nostre estudi en les causes per les quals eren denunciats. A l'hora d'establir el conjunt de tipologies delictives, la bibliografia ha tendit o bé a mantenir les categories establertes pels inquisidors, és el cas de Heningsen i Contreras, o bé a incorporar alguns canvis, és el cas de Balancy o Blázquez.

Des d'una perspectiva de llarga durada, s'aprecia fins a quin punt les consideracions polítiques van influir en els inquisidors en la seva ofensiva antihugonota durant la segona meitat del segle XVI. Per contra, al llarg del segle XVII el ventall de delictes va esdevenir molt més heterogeni.³⁷ En qualsevol cas, la majoria dels treballs que s'han atansat a aquest tema confirmen que els francesos van despuntar en els delictes de luteranisme i bigàmia.³⁸ Probablement, tal com remarca Blázquez, les acusacions de luteranisme podrien ser superiors quantitativament parlant si s'englobessin les denúncies per «proposicions» i «paraules», ja que tot allò que pensaven o comentaven estava relacionat amb Luter o amb les seves doctrines des del punt de vista dels inquisidors. Una vegada destriades les causes per les quals eren denunciats, focalitzem l'anàlisi en aquests dos grans delictes: el luteranisme i la bigàmia.

35. Michel BOEGLIN, *Luteranos franceses ...*

36. Doris MORENO, *Representación y realidad de la Inquisición*, p. 497.

37. Elisabet BALANCY, «Les immigrés français devant le Tribunal de la Inquisition de Barcelone...».

38 Henry KAMEN, *Cambio cultural ...*

EL TEMOR REAL O IMAGINARI A LA PROPAGACIÓ DE «LAS COSAS
DE LA SECTA DE LUTERO»

En una carta de Felip II al virrei de Catalunya afirmava «ya sabeys en lo que andan en Francia las doctrinas de la mala secta de Lutero y el peligro que hay de lanzarse esta tierra (Catalunya) por la proximidad que tiene con Francia» i finalitzava l'escrit exhortant els inquisidors a visitar més sovint les localitats frontereres.³⁹

Amb tot, malgrat la proximitat amb França i el degoteig constant d'immigrants francesos, l'arrelament d'aquestes doctrines entre la població autòctona va esdevenir inexistent si ens atenem a les reflexions dels coetanis i a les dades estadístiques extretes dels processos i *autos* de fe inquisitorials. Així, a principis del segle XVII Pere Gil afirmava que «en lo que atañe a la fe católica (...) son tan firmes y tan enemigos (els catalans) de las nuevas invenciones de los Infieles y herejes que durante años han tenido a casi sólo cuarenta leguas por vecinos a los herejes de Francia y nunca ha entrado en Cataluña ni se ha hallado a ningún catalán que se haya hecho hereje».⁴⁰

Així doncs, tal com constata Blázquez, la població catalana es va mostrar indiferent davant aquestes idees religioses foranes. De fet, s'estima que únicament vint persones naturals de Catalunya van ser processades per aquest delictes, la qual cosa representa aproximadament un 2,5%.⁴¹ De tota manera, cal pensar, resseguint un altre cop Blázquez, que moltes d'aquestes acusacions devien estar motivades no tant per l'arrelament d'unes pràctiques protestants com pel fet de manifestar públicament algunes afirmacions que podien ser motiu de sospita.⁴²

Tanmateix, davant la proliferació de casos de luteranisme entre el col·lectiu francès cal preguntar-se quin era el comportament o tret distintiu pel qual el poble i la Inquisició podien identificar de manera unívoca que s'estava davant un cas de protestantisme. Sens dubte, la possibilitat de poder-lo reconèixer es complicava si tenim present que no existien tractats sobre teologia luterana traduïts al castellà. D'aquesta manera, parafrasejant Villanueva, s'avantposava la persecució fins i tot física a la refutació intel·lectual, ja que si se seguia aquesta última línia s'havien de citar textos

39. Juan BLÁZQUEZ, *La inquisición en Cataluña...* p. 162.

40. Henry KAMEN, *Cambio cultura...* p. 206.

41. Juan BOEGLIN, *La inquisición en Cataluña*

42. *Ibidem.*

luterans, la qual cosa podia comportar que els catòlics els poguessin llegir i, per tant, es contribuïa a difondre les seves idees i pensaments.⁴³ Aquest desconeixement de la doctrina luterana s'evidencia quan s'estudia les causes per les quals eren inculpats. Majoritàriament, es tendia a acusar de luteranisme aquelles persones que pel seu comportament o per les seves afirmacions s'assimilaven aparentment a aquesta doctrina quan en molts casos no ho eren i desconeixien el seu pensament.

Malgrat tot, a mitjan segle XVI la Inquisició va fer un intent per sistematitzar aquells aspectes del dogma catòlic que el protestantisme rebutjava. Així, els protestants es destacaven per la negació de l'existència del purgatori; per l'oposició a resar al sants i a la Mare de Déu; la negació de l'autoritat pontificia i les seves butlles; consideraven innecessari el celibat eclesiàstic; es negaven a confessar-se davant d'un clergue; no seguien els dies d'abstinència ni tan sols durant la Quaresma, i no reconeixien la presència real de Crist a l'eucaristia. Tot plegat va propiciar que qualsevol francès que defensés públicament qualsevol d'aquests punts fos considerat com a seguidor de "*las cosas de la secta de Lutero*".⁴⁴

Una lectura a les justificacions adduïdes per ser considerat seguidor de Luter confirma la utilitat d'aquest document. Així, en una conversació, el francès Jaume Potro afirmava «quien sabe si ay ynfierno o paraíso, ¿aveys estado vos allá?». Si tenim present que la negació del purgatori era un signe distintiu dels protestants, serà fàcil imaginar-se quin va ser el seu destí. Els testimonis van remarcar que «los que le conocen comúnmente murmuran de que le tienen por mal Christiano y que no quiere yr a misa».⁴⁵

En un altre cas, després d'haver escoltat el sermó del rector un diumenge de Quaresma, Antonio del Pex, natural de Castell Nou del regne de França i resident a Vilassar, va afirmar «que no creya que la Virgen María fuese Virgen antes del parto y después del parto».⁴⁶ En un altre document es denunciava a un immigrant francès perquè havia expressat els seus dubtes sobre la presència de Jesucrist en la celebració de l'eucaristia. Segons es desprèn del document, els testimonis certifiquen haver sentit que Joan de la

43. Joaquín PÉREZ VILLANUEVA - Bartolomé ESCANDELL BONET, *Historia de la Inquisición en España y América*. Madrid 1984, p. 158.

44. Michel BOEGLIN, *Luteranos franceses ...* p. 128.

45. AHN. Inquisición. Libre 731. f. 289. Referència extreta de Henry KAMEN, *Cambio cultural...* p. 207.

46. Benet OLIVA RICOS, *El Plet de l'escó: una microhistòria sobre les comunitats locals, el règim senyorial i la Contrareforma a la Catalunya del 1600*. Mataró 2007, p. 97.

Cheyra, pastor de bous del bisbat de Càors i resident a Sant Celoni, havia afirmat que «Dios estava tambien al fuego (...) y que no baxava del cielo a la hostia consagrada ni estava en ella sino por figura por que diziendose quatro o cinco missas a un mismo tiempo no podia estar en todas».⁴⁷ En un altre cas, es tractava d'un barber francès que havia estat acusat d'haver expressat que des del seu punt de vista la butlla papal constituïa «un abuso que en Francia no lo hay».⁴⁸

En algunes denúncies, més que identificar un dels set punts doctrinals s'observa que n'hi havia més d'un. Així, Joan de Espuche, sastre francès resident a Banyoles, va assenyalar que el Papa únicament es preocupava d'enriquir-se i els eclesiàstics «de putejar». Per acabar de rematar les seves declaracions va afirmar que els luterans fonamentaven la seva vida moral i material en la veritat que eren les Sagrades Escriptures i assenyala que la pau veritable es trobava a la pròpia llar estant bé amb un mateix sense necessitat d'haver de desplaçar-se als temples, ja que es podia pregar a Déu des de casa. Tal com era de preveure, la Inquisició va trobar suficients indicis per processar-lo i condemnar-lo a reclusió.⁴⁹

Ara bé, caldria preguntar-se fins a quin punt molts d'aquests processats podrien ser qualificats de luterans. ¿Havien tingut accés a un adoctrinament o senzillament pel fet d'haver entrat en contacte en algun moment de la seva vida amb alguns luterans coneixien quelcom molt vague i superficial del seu pensament? Cal tenir en compte que el perfil d'immigrant francès arribat a terres catalanes corresponia al d'una persona sense formació, ni inquietuds intel·lectuals, que es dedicava a les tasques del camp o a la menestralia i que vivia en els medis rurals.

Probablement, una bona part dels problemes s'expliquen pel medi d'on provenien aquests nouvinguts. Així, tal com ha pogut copsar Monter per mitjà de les relacions de causes, aquests nouvinguts procedien d'un ambient religiós no tan estricte com el que imperava als territoris de la Monarquia hispànica. En realitat, molts d'aquests francesos eren bons catòlics i desconeixien les doctrines de Luter. Però cal precisar que eren catòlics francesos originaris d'un ambient religiós més relaxat i els desagrada determinats aspectes de l'església hispànica com la butlla de la

47. AHN. Inquisició. Llibre 730. f. 262.

48. AHN. Inquisició. Llibre 730. f. 186-198v núm. 24. Referència extreta de William MONTER, *La otra inquisición...* p. 287.

49. AHN. Inquisició. Llibre 730 f. 112v-113. Referència extreta de Juan BLÁZQUEZ, *La inquisición en Cataluña...* p. 163.

croada. Respecte aquest punt s'estima que al conjunt de la Corona d'Aragó més de cent luterans van ser acusats de menystenir aquesta butlla i segurament d'aquests acusats només una petita minoria se'ls podria qualificar d'autèntics luterans.⁵⁰

En altres casos afloren les denúncies cap aquells francesos que havien fet algun comentari irònic o burlesc sobre l'Església o els costums catòlics. En determinades circumstàncies, el fet d'haver pronunciat algun reneç implicava engegar tota la maquinària inquisitorial. Així, Guillem Palomer, gascò resident a Catalunya, va ser acusat per tres homes d'haver renegat de Déu mentre estava treballant en una vinya.⁵¹ Balancy reproduïx alguns dels renecs més recurrents entre la població francesa: «*je renie Dieu*» i «*je jure à Dieu*».⁵² En d'altres casos les afirmacions presenten un component més personal «*Je préférerais porter sur la poitrine le sexe d'une jument plutôt qu'un agnus Dei*», «le nom de Jésus Christ, je l'ai à la pointe de la braguette» o «*ma verge dégainée, les femmes peuvent l'adorer à l'égal d'un Christ*».⁵³

Aquesta tipologia de denúncies s'enquadraria més en les anomenades "proposicions" o "paraules" que en l'heretgia. Si en el primer cas podia esdevenir més o menys controvertit acusar una persona de practicar l'heretgia, la situació s'agreujava quan es tractava de les «proposicions». En aquest sentit, Massons ens reproduïx un cas força il·lustratiu. Es tracta de Raphael Ricart, un jornalier francès, que l'any 1581 va comentar a un grup de persones que venien de l'església que això era igual que sentir bramar un ase i, a continuació, va assegurar-los que la missa era una bestiesa, que de cada capellà se n'havien de fer sis trossos i que a l'Hòstia consagrada no hi havia el cos de Crist. Quan un dels testimonis el va advertir que el podrien excomunicar, va replicar que tot plegat no eren més que paperets. Tanmateix, la seva actitud va canviar quan es va veure davant dels Inquisidors, ja que va reconèixer ser un bon cristià, anar a missa i confessar-se i combregar i que de tant en tant bevia més del compte. Finalment, la Inquisició va dictaminar que es tractava d'un «*hombre de corto entendimiento y mucha rusticidad*». Amb tot van posar-li com a càstig ser

50. Michel BOEGLIN, *Luteranos franceses en la España de los Austrias. Aspectos culturales de un conflicto religioso*. p. 129.

51. AHN. Inquisició. Llibre 731 f. 288.

52. Elisabet BALANCY, «Les immigrés françaises devant le Tribunal de la Inquisition de Barcelone», p. 58.

53. *Ibidem*.

assotat i remar a galeres durant tres anys gratuïtament. Amb aquesta pena es pretenia escarmentar-lo.⁵⁴

Encara que en el transcurs del segle XVII l'activitat inquisitorial contra els francesos va minorar, cal pensar que en determinats moments es va desenvolupar una veritable cacera de bruixes. Qualsevol immigrant francès era objecte de sospita i els recels s'agreujaven quan es disposava de proves feaents que havia pogut tenir qualsevol contacte amb els hugonots. En canvi, els anglesos, que també eren protestants, no van ser objecte d'aquesta persecució. En aquest cas, la Inquisició no els considerava un perill, ja que difícilment es relacionaven amb les classes populars a diferència dels francesos, que van tendir a casar-se amb donzelles del país.

Tot i la proliferació de denúncies a francesos per professar el protestantisme o per allunyar-se de l'ortodòxia catòlica, cal afirmar que el protestantisme difícilment va esdevenir un perill. De fet, ja s'ha esmentat que no es va arribar a detectar cap focus de protestantisme entre els catalans. En tot cas, les autoritats van maximitzar aquest problema amb una doble intenció: per una banda per justificar i ressaltar el paper del Tribunal de la Inquisició a Barcelona, i per l'altra com una arma de revenja i de persecució contra aquest col·lectiu.

Per la seva banda, els francesos assentats i integrats a Catalunya no van dubtar a constituir confraries gestionades per ells mateixos i sota l'aixopluc de les parròquies. Es tractava d'oferir mostres visibles de la seva religiositat davant la jerarquia eclesiàstica i la societat en general. Disposem de nombrosos casos de confraries gestionades únicament per francesos. Només pel Maresme sabem de l'existència d'una confraria de «francigenos» a l'altar de sant Sebastià i sant Roc a l'any 1591, a Mataró;⁵⁵ una «Illuminatio strangers» a l'altar de sant Sebastià de Teià a l'any 1602;⁵⁶ una confraria dels estrangers sota l'advocació de sant Marçal a l'any 1612 a Canet de Mar;⁵⁷ una confraria de francesos a l'altar de sant Jaume de

54. Josep Maria MASSONS, «La Inquisició a Valls (1501-1697)...».

55. Joaquim LLOVET, *Mataró dels orígens de la vila a la ciutat contemporània*, Mataró 2000.

56. ADB. Visita Pastoral. T. 70. f. 110v. Alexandra CAPDEVILA, «La importancia de la inmigración en red como mecanismo de integración en la sociedad de acogida. La inmigración francesa en Cataluña durante el siglo XVII» dins *Actas del congreso Pirineos en red*, Graus 2012. http://www.espaciopirineos.com/index.php?option=com_k2&view=item&id=743%3Aactas-del-congreso-pirineos-en-red-graus-mayo-2012-&Itemid=64&lang=es [Consulta: 10 de juny de 2012]

57. ADG (=Arxiu Diocesà de Girona). Visites pastorals. t. 79.

Vilassar⁵⁸ i, finalment, una confraria consagrada a sant Roc a l'altar del mateix nom a Pineda.⁵⁹

LA BIGÀMIA

La defensa del matrimoni cristià s'inicia al segle XVI amb els sínodes eclesiàstics que van lluitar contra la poligàmia, van prohibir el divorci i van perseguir els matrimonis clandestins. Tanmateix el Concili de Trento serà l'encarregat de defensar el matrimoni com un sacrament establint les seves regles com una institució social (amonestacions, registre matrimonial) i establint una jerarquia de comportaments repressibles: l'incest, l'adulteri i el concubinat. El consentiment mutu i la benedicció constituïran les dues legitimacions bàsiques del matrimoni.⁶⁰

La persecució de la bigàmia s'inicia cap a l'any 1570 a la Corona d'Aragó. Ara bé, a diferència de Castella, en aquests territoris aquesta ofensiva es va mantenir en el decurs del segle XVII.⁶¹ Sens dubte, la seva ubicació geogràfica emplaçada a la frontera amb el regne de França esperonava la proliferació de casos de bigàmia. De fet, a Catalunya s'estima que aproximadament el 37,4% dels processos engegats per aquest delictes corresponien a immigrants francesos.⁶²

L'Església considera el matrimoni com quelcom indissoluble. Per aquest motiu qualsevol vulneració d'aquesta institució era severament castigada pels tribunals laics i eclesiàstics. Les penes infringides acostumaven a tenir un caràcter exemplar i dissuasori. Així, l'home que maridava en dues ocasions era fuetejat i condemnat a remar a galeres entre tres i cinc anys.⁶³ A tall d'exemple, Miquel Batalla, del bisbat de Pàmies, va ser acusat d'haver-se casat en dues ocasions i per això va ser condemnat a dos-cents assots i a remar durant cinc anys a galeres.⁶⁴

A principis del segle XVI, ja hi ha documentats dos processos per

58. APVD (=Arxiu Parroquial de Vilassar de Dalt). Llibre de la confraria de Sant Jaume.

59. ADG. U-272 f. 105v.

60. Ricardo GARCÍA CÁRCCEL, – Doris MORENO, *La inquisición. Historia crítica...* Barcelona 2000.

61. *Ibidem*.

62. *Ibidem*.

63. Josep Maria MASSONS, «La Inquisició a Valls (1501-1697)...».

64. AHN. Inquisició. Llibre 730. Miquel Batalla.1570.

bigàmia al Sant Ofici barceloní. Tot i que aquests afers eren competència d'un jutjat de tipus civil, en la concòrdia de 1512 es va determinar que els bigams fossin jutjats per la via ordinària. Amb tot, es va incorporar una clàusula en què es deixava la porta oberta a la possible inclusió del Sant Ofici: «...a menos que tengan creencias erróneas acerca del sacramento del matrimonio o sean sospechosos en la fe...».⁶⁵ Ara bé, no va ser fins a mitjan segle XVI, arran de les resolucions del Concili de Trento, que aquesta institució va començar a interessar-se per aquest assumpte.⁶⁶

La majoria dels processos engegats contra francesos acusats per bigàmia presenten les mateixes característiques. A causa d'unes determinades circumstàncies familiars i econòmiques, l'immigrant es desplaça cap a Catalunya deixant esposa i, a vegades, fills al seu país. Cal pensar que inicialment els viatges de tornada al seu lloc d'origen es van mantenir, però amb el temps aquestes anades i vingudes es van anar dilatant en el temps. A la Matricula de 1637 hi ha documentats casos d'immigrants francesos que malgrat tenir esposa a França reconeixen que feia cinc, deu o quinze anys que no hi havien anat. Per exemple, Ramon Retoret, pagès de Comenges i esposat a França, reconeixia que en els 22 anys d'estada a Catalunya únicament havia estat a França en quatre ocasions.⁶⁷ Un cas similar ens l'ofereix Joan Ciutat, que s'havia desplaçat dues vegades al bisbat de Rius per visitar la muller, encara que feia 18 anys que vivia a Catalunya.⁶⁸ La distància i el convenciment que difícilment seria reconegut propiciaria que el nouvingut francès s'acabés casant amb una donzella catalana i refent la seva vida.

Tanmateix, per mitjà dels processos inquisitorials ens ha arribat únicament una minúscula part d'aquells immigrants francesos en què l'atzar va provocar que l'arribada d'un veí del seu lloc d'origen o d'un familiar de la seva esposa al lloc on estava assentat l'identifiqués i s'acabés descobrint el seu engany. Probablement aquest hauria estat el cas de Joan Pegibert, àlies cantayre, del bisbat de Comenges, que va ser empresonat, perquè estant casat a França amb Peyrona Marro es va esposar de nou a Canet de Mar amb Clara Pongem. Una vegada demostrat que vivia la primera esposa, va ser enviat a galeres durant tres anys.⁶⁹

Tot i que molts intentaven adduir alguna excusa per justificar el seu

65. BLÁZQUEZ, J., *La inquisición en Cataluña*, p.178.

66. *Ibidem*.

67. ACA (=Arxiu Corona d'Aragó). Consell d'Aragó Lligall 551 Quadern 1.

68. ACA. Consell d'Aragó Lligall 551 Quadern 1.

69. AHN. Inquisició. Llibre 730.

comportament, n'hi ha que van tenir una reacció totalment contrària i fins i tot burlesca. Blázquez ens reproduceix la història del francès Guillem Merced, acusat a principis del segle XVII d'haver estat bigam. A diferència del que podia resultar versemblant, Merced reacciona i afirma que estan equivocats, que no s'ha casat en dues ocasions, sinó que ha arribat a passar per la vicària fins a quatre vegades. El primer enllaç matrimonial havia succeït a Sabadell. Poc temps després de la mort de la seva primera esposa havia maridat amb una noia anomenada Eulàlia que al cap de poc temps el va abandonar. Més endavant, Merced es va desplaçar cap a Peralada, on va conèixer la seva tercera esposa, anomenada Isabel. Tanmateix, després va esposar-se amb la Margarita. A l'hora de justificar la seva solteria o viduïtat acostumava a presentar el certificat de defunció de la primera esposa. Se li va imposar com a condemna rebre cent fuetades i remar durant cinc anys a galeres.⁷⁰

Sens dubte, es tractava de tota una provocació que qüestionava els mecanismes de control de l'Església a l'hora de combatre i evitar la bigàmia. Probablement, el Sant Ofici va haver de fer front a casos similars com aquests. Per aquest motiu l'Església es va veure abocada a prendre tot un conjunt de mesures més enllà de les tasques de control i dissuasòries del Sant Ofici. Una d'aquestes va ser l'exigència de presentació de documents o testimonis que corroborassin que no s'estava casat.

ELS EXPEDIENTS D'INFORMACIÓ MATRIMONIAL COM UN MECANISME DE CONTROL DEL LUTERANISME I LA BIGÀMIA

Davant el degoteig d'immigrants francesos arribats al bisbat de Barcelona, l'Església catalana va decidir articular tot un reguitzell de mesures per combatre la bigàmia i la propagació del protestantisme, que eren les principals causes per les quals eren processats els francesos. Una de les mesures que es va implementar va ser demanar a tots els nuvis que s'esposessin al bisbat de Barcelona procedents d'una altra diòcesi i/o que haguessin estat casats prèviament la presentació d'un document en què es justificués, per una banda, la seva solteria o viduïtat i, per altra, les seves conviccions catòliques.

El buidatge d'aquesta sèrie documental en el període comprès entre

70. Juan BLÁZQUEZ, *La inquisición en Cataluña ...* p. 178.

1577 (data d'inici de la documentació) i el 1700 ha permès conèixer quines eren les argumentacions més utilitzades per aquest col·lectiu i detectar alguns dels punts febles d'aquesta tipologia documental.

Des del punt de vista de la religiositat dels contraents, en els expedients d'informació matrimonial sovintegen els testimonis que confirmen que els nuvis són uns bons catòlics i que no hi ha màcula de protestantisme en el seu comportament. Per confirmar-ho s'insisteix que el futur contraent assisteix amb regularitat als oficis religiosos, i es confessa i combrega amb assiduïtat. Per exemple, un testimoni de Joan Cassanya afirma que «es bon cristià per quant lo ha vist oir missa moltes voltes los diumenges».⁷¹ En un altre cas es ressalta que «sap que és bon cristià per que lo ha vist confessar i combregar algunes voltes, oir missa i fer obres de cristià».⁷²

Malgrat que, com hem apreciat en l'apartat anterior, el risc que aquest col·lectiu esdevingués una quinta columna per a la propagació de les idees protestants entre la població catalana no va passar de ser un temor imaginari, el cert és que molts dels nouvinguts de manera directa o indirecta fan esment a la situació en què es trobava el seu país i al fet que el seu lloc d'origen havia estat escenari d'alguna escaramussa entre catòlics i hugonots. Per exemple, Pere Bordeus justifica la dificultat d'aportar testimonis del seu lloc d'origen que confirmin la seva solteria «per la molta dificultat que ya de pasar a França per les moltes guerres y luterans que son per a poder portar de allí testimonis com no és allí casat».⁷³ Un altra cas força il·lustratiu és el de Pere Gimel, treballador del bisbat de Llemotges. Un dels testimonis aportats declara que mai ha sentit dir que Gimel volgués tornar al seu lloc d'origen, ja que d'on és originari hi ha luterans i «no se diu missa ni y a esglésies».⁷⁴

Si tenim present que en els llocs de procedència d'aquest col·lectiu abundaven els hugonots, es pot comprendre la preocupació de les autoritats del país. Amb tot, cal pensar que difícilment un hugonot s'atreveria a posar els peus en territori de la Monarquia Hispànica pel fet que s'havia erigit en el paradigma de l'ortodòxia catòlica. En bona mesura s'exposava a caure a les mans del temut Tribunal Inquisitorial. Per tant, cal pressuposar que majoritàriament els immigrants arribats a la península devien ser

71. ADB. Expedient d'informació matrimonial. Joan Cassanya. 1577. Caixa 5.

72. ADB. Expedient d'informació matrimonial. Pere Gibert. 1580. Caixa 6.

73. ADB Expedient d'informació matrimonial. Pere Bordeus. 1591. Caixa 27.

74. ADB Expedient d'informació matrimonial. Pere Gimel. 1596. Caixa 41.

catòlics, tot i que amb una certa influència de la doctrina hugonota com s'ha assenyalat en l'apartat anterior.

Més enllà d'aportar proves fefaents sobre la seva catolicitat, els immigrants francesos van haver de presentar testimonis que confirmessin que no eren casats. A l'hora d'argumentar la seva solteria o viduïtat s'observa una reiteració en les justificacions. Quan el nouvingut havia arribat sent un infant a terres catalanes, en les declaracions es remarca que amb aquella edat difícilment podia haver estat casat a França. En aquest sentit, sovintegen els casos d'immigrants francesos arribats amb cinc, sis, set, deu o dotze anys. A tall d'exemple, reproduïm l'expedient d'informació matrimonial de Pere Gibert, mestre de cases del bisbat de Càors, en què assenjala que: «ha vint anys que habita en el present bisbat de Barcelona y lo més temps ha estat en dita parròquia de Llavaneres y no és tornat més a Fransa ni tampoc hi és casat perquè al temps que vingué no tenia més de deu o dotse anys ni tampoc és casat en altre part».⁷⁵

Ara bé, la situació es complicava quan el nouvingut havia tornat en algun moment al seu lloc d'origen. Davant la constatació que la bigàmia es produïa en la distància geogràfica, planava la temença de si en alguns dels seus viatges hagués pogut contraure esposalles amb una dona del seu país. Per esvair qualsevol ombra de sospita tant el futur contraent com els testimonis declaraven en alguns casos el motiu del retorn (una visita al pare o a la mare malalts, resoldre problemes d'herència o bé anar a recollir la partida de baptisme o el justificant emès pel rector de la seva parròquia conforme no era casat) i la durada del viatge. Hi havia el convenciment que com més curt hagués estat el viatge menys probabilitats hi havia que s'hagués pogut casar a França. Aquests viatges es caracteritzen pel fet de perllongar-se no més d'un mes; aproximadament quinze dies o tres setmanes a tot estirar. Així, el comengès Francesc Dorda reconeix que «alguns 10 anys ha que y anar y no stigué sinó 15 dias sense ser casat».⁷⁶

Tal com s'ha pogut apreciar en alguns dels processos reproduïts, també es podia donar el cas que l'immigrant s'hagués maridat en alguna de les localitats on havia residit abans d'establir-se al seu últim lloc d'estada. Per aquest motiu es demana que descriguin l'itinerari resseguit des que havien marxat de França. En alguns casos s'havien desplaçat inicialment a altres regnes, com ara Castella i Aragó, i des d'allà havien anat a parar a terres catalanes. Sens dubte, el fet de ser una població

75. ADB. Expedient d'informació matrimonial. Pere Gibert. 1580. Caixa 6.

76. ADB. Expedient d'informació matrimonial. Francesc Dorda. 1591. Caixa 28.

itinerant afavoria els recels. Sabedors d'això, els immigrants francesos, que una vegada arribats a terres catalanes sempre van residir a la mateixa localitat, presenten com a testimonis amos, veïns o companys de feina que confirmen que sempre els han vist romandre en aquella localitat i que mai se n'han absentat.

Qualsevol absència, per poc dilatada que fos en el temps, era motiu de sospita. D'aquí ve que en les seves exposicions els testimonis precisin que o bé perquè són veïns o bé perquè són amics o treballen junts, si haguessin marxat uns dies ho haurien sabut, ja que es veien molt sovint. Per exemple, un dels testimonis aportats per Francesc Claus de la diòcesi de Llemotges confessa que «fa 11 anys que el coneix tot aqueix temps lo ha vist estar a Mataró y Vilamajor sense tornar a Fransa. Lo veia tan sovint per la qual cosa és imposible que hagi anat a Fransa i era molt jove quan comensà a conèixer».⁷⁷

Quan es tractava d'unes segones esposalles, el vidu o la vídua optava per presentar algun document acreditatiu conforme la seva parella havia mort, o bé alguna persona que pogués corroborar la seva declaració perquè havia vist morir o enterrar la seva muller o el seu espòs. Per exemple, en l'expedient matrimonial de Francesc Artiguera, s'hi destaca el testimoniatge d'un veí que afirma que l'esposa d'Artiguera «va morir en casa de ell habrà 3 mesos».⁷⁸ En un altre cas s'afirma haver vist el futur contraent portar a enterrar la primera esposa.⁷⁹

En altres casos, la defunció s'havia produït a França, la qual cosa obligava a recórrer al testimoniatge dels immigrants francesos oriünds de la seva localitat o d'una població veïna o fins i tot a familiars seus. El traspàs es podia haver produït abans o després que el marit hagués emigrat. Per exemple, Joan Bargayrach havia emigrat essent vidu.⁸⁰ Per la seva banda, Ramon Comes presenta com a testimoni un nebot seu que corrobora que el seu oncle va enviduar a França.⁸¹ En altres casos es feia esment a les referències i a les informacions subministrades pels novinguts. En aquest sentit, en l'expedient d'informació matrimonial d'Andreu Moria un dels testimonis declara que sap que és vidu perquè «ha sentit a

77. ADB. Expedient d'informació matrimonial. Francesc Claus. 1594. Caixa 36.

78. ADB. Expedient d'informació matrimonial. Francesc Artigera. 1601. Caixa 50.

79. "Gabriel Noanch diu que de es que te us de rao coneix al dit Dardinyach ha vist portar a enterrar sa muller". ADB. Expedient d'informació matrimonial. Bartomeu Dardinyach. 1632. Caixa 85.

80. ADB. Expedient d'informació matrimonial. Joan Bargayrach. 1591. Caixa 24.

81. ADB. Expedient d'informació matrimonial. Ramon Comes. 1634. Caixa 87.

dir a moltes persones del lloch de la ciutat del bisbat de Marsella que sa muller era morta».⁸²

Atès que per justificar tant la seva catolicitat com la seva solteria o viduïtat resultava imprescindible presentar testimonis, cal plantejar-se a qui es recorria. En la majoria dels casos s'aporta com a declarants a compatriotes seus. Alguns eren nascuts a la mateixa localitat o a una població veïna i havien marxat plegats de França. El fet d'haver tingut trajectòries vitals paral·leles els convertien en testimonis del tot fidedignes; aquest és el cas de Pau Gendre,⁸³ que declara que era solter quan va marxar de França i que una vegada a Catalunya sempre havia romàs cèlibe.

En canvi, en aquelles circumstàncies en què el nouvingut havia tornat al seu lloc d'origen en algun moment es recorria a immigrants de la seva localitat o rodalies que haguessin arribat més recentment per tal que justifiquessin que l'havien vist tornar a França i que podien confirmar que no s'hi havia casat. En d'altres casos, els nouvinguts afirmen haver parlat amb la família del futur contraent i confirmen la seva solteria.

Així, un dels testimonis de Blasi de Fillonch afirma que «no és casat a Fransa i assò diu saber el testimoni perquè és estat el mes darrer a Fransa y en lo lloch de hont dit Blasi és natural i el testimoni és del mateix lloch y parla ab so pare y germans».⁸⁴

Paral·lelament, els anys d'estada al país havien afavorit la configuració d'unes relacions d'amistat, veïnatge i de treball amb la població autòctona, la qual cosa s'evidencia precisament en la presència d'amos, companys de feina o veïns que corroboren que sempre ha residit en aquella localitat, que s'ha comportat com a solter i que és un bon catòlic.

Tot amb tot, la lectura dels expedients d'informació matrimonial ha permès detectar l'arrelament d'alguna pràctica que crida l'atenció. Consignem un intercanvi de papers en alguns expedients d'informació matrimonial; és a dir aquells que figuren com a testimonis d'un nuvi, al cap d'uns dies, setmanes o mesos consten com a nuvis i els que eren contraents exerceixen com a testimonis. Caldria plantejar-se fins a quin punt no es podia haver acordat un pacte de silenci entre ambdós immigrants

82. ADB. Expedient d'informació matrimonial. Andreu Moria. 1660. Caixa 3.

83. "Pau Gendre, mestre de cases de la Tor bisbat de Rius sap molt be es fadri y ho sap per coneixer lo com lo dit y esser vingut ell també de França de companyia de dit Pere Gendre y esser a mitja llegua prop del seu lloch y no ser tornat mes de França" ADB. Expedient d'informació matrimonial. Pau Gendre. 1616. Caixa 72.

84. ADB. Expedient d'informació matrimonial. Blasi de Fillonch. 1590. Caixa 24.

francesos. Així, si el 23 de gener de 1671 Pere Forts constava com a nuvi i Joan Flamali com a testimoni, el 31 de gener de 1671 Flamali assumia, ara, el rol de futur marit i Forts el de testimoniatge.

Finalment, si ens atenem a les dades extretes dels processos inquisitorials cal pensar que la bigàmia va esdevenir una pràctica més o menys arrelada, malgrat que la imatge que s'obté dels expedients d'informació matrimonial en sigui una altra de molt diferents. No obstant això, en algunes declaracions es fa esment de fugides o abandonaments de les esposes per tornar a França, la qual cosa ha quedat dins l'imaginari popular. D'aquí ve l'arrelament en el refranyer popular de frases com aquestes «Ai mares que teniu filles, no les deu a cap gavatx, que a les primeres renyines: Adéu, que a França me'n vaig».⁸⁵

Per exemple, Magdalena Nogués es va casar amb Pere Nogués, pescador de França, el qual al cap de vuit o nou mesos de ser casats va marxar cap a França i a partir d'aquí se'n va anar cap a València on va morir.⁸⁶

CONCLUSIÓ

En el transcurs d'aquestes pàgines, s'ha analitzat la presència francesa al Tribunal inquisitorial de Barcelona per mitjà dels actes de fe i els processos del Sant Ofici. En certa manera, la seva anàlisi ha confirmat la importància quantitativa d'aquest col·lectiu entre els acusats i ha permès copsar que van despuntar en els delictes de luteranisme i bigàmia.

Pel que fa al luteranisme, la lectura de les fonts coetànies i l'anàlisi dels diferents processos i actes de fe inquisitorials ha evidenciat fins a quin punt una bona part dels encausats desconeixia la doctrina o el dogma hugonot. La política religiosa engegada per la Monarquia Hispànica en temps de Felip II provocava que qualsevol comportament o desviació de l'ortodòxia catòlica fos titllat de luterà. Sens dubte, l'esclat de les Guerres de Religió a França, l'enemistat amb aquest país i el degoteig constant d'immigrants procedents d'aquestes latituds va contribuir a intensificar aquests temors i recels.

Tanmateix, la bibliografia ha apreciat com la major part dels francesos arribats a terres catalanes s'enquadraven amb un perfil d'immigrant

85. Joan AMADES, *Folklore de Catalunya. Cançoner. Cançons, refranys i endevinalles*. Barcelona 1951, p. 1233.

86. ADB. Expedients d'informació matrimonial de Bernat Badia. 1602. Caixa 42.

pobre, sense inquietuds intel·lectuals, que es desplaçava a la península a la recerca de feina i bons sous i que acabava treballant d'allò que se'ls ofería. El seu objectiu no era altre que buscar una vida millor o estalviar els diners necessaris per trametre'ls al seu lloc d'origen. Ara bé, molts d'aquests nouvinguts havien pogut sentir quelcom o haver estat en contacte amb els hugonots i podien tenir una idea molt superficial i vague d'aquest pensament.

De fet, al llarg d'aquest article s'ha fet esment a alguns immigrants francesos que afirmen que en els seus llocs d'origen no hi ha esglésies, perquè és ple d'hugonots. Per a molts d'aquests nouvinguts, el fet d'entrar en contacte amb una societat en què des del punt de vista religiós imperava una gran rigidesa que contrastava amb el tarannà més obert i tolerant de França va provocar la seva sorpresa i va afavorir la pronúncia de determinats comentaris. En aquest sentit, qualsevol afirmació, ja fos el rebuig de les butlles papals o la sorpresa davant el poder que exercia el Pontífex, era interpretada sota el prisma de l'heretgia.

Per tant, tot i que molts dels nouvinguts provenien de territoris on hi havia hugonots, cal pensar que difícilment cap francès que professés el protestantisme s'hauria atrevit a posar els peus als territoris de la Monarquia Hispànica. De fet, pràcticament no hi ha documentat cap focus de protestantisme autòcton a Catalunya. Encara que els immigrants francesos van despuntar en els processos inquisitorials acusats de seguir la secta de Luter, cal puntualitzar que la immensa majoria eren catòlics. Però es tractava d'un catolicisme diferent, no tan estricte ni rígid com el predominant a la Monarquia Hispànica. Probablement molts dels problemes i els recels s'haurien d'interpretar en aquest sentit.

Un altre delictes en què van despuntar els francesos va ser el de la bigàmia. Sens dubte, el fet de ser una població itinerant va afavorir l'arrelament d'aquestes pràctiques. Malgrat que es va exigir a partir de 1577 la presentació de testimonis o de proves que confirmessin la seva fe catòlica i la seva solteria o viduitat per mitjà dels expedients d'informació matrimonial, cal replantejar-se la veracitat i la utilitat d'aquesta font documental. Si tenim present que els encarregats de donar fe o confirmar el relat del futur contraent eren els amics francesos, els veïns del seu lloc d'origen i els seus familiars, planteja unes certes reserves. Però a tot això cal afegir que en alguns casos es produïa un intercanvi de papers: aquell que havia figurat com a testimoni del nuvi, quan es casava demanava al nuvi que testifiqués al seu favor.

Probablement, aquells casos d'immigrants arribats molt joves al Prin-

cipat i establerts de manera continuada al país no desperten tantes reserves com aquells que havien residit prèviament en un altre regne o havien arribat amb una edat més tardana. De fet, en els processos sovintegen els casos de nouvinguts que havien marxat de França deixant esposa i fills i que després d'un temps d'estada a Catalunya s'havien casat de nou o fins i tot immigrants francesos esposats diverses vegades a Catalunya. En aquest sentit, cal retenir la idea que en la Matrícula de francesos de 1637 abunden els casos d'immigrants temporers casats a França que reconeixen que fa més de cinc anys que no han anat al seu país. Tot plegat fa sospitar que si no ho havien fet ja, a la llarga acabarien formant una família a Catalunya.

En definitiva, el Tribunal Inquisitorial atès el seu caràcter fronterer va esmerçar els seus esforços a seguir i controlar el col·lectiu francès. Més enllà del fet que pogués esdevenir un perill real per a la propagació del protestantisme, el cert és que en la seva actuació va predominar una intenció dissuasòria i d'escarni públic quan no de revenja envers un país que per mitjà de les seves manufactures tèxtils feia la competència als productes autòctons. Aquest sentiment va ser traspassat a les classes populars i per aquest motiu mai no van faltar testimonis entre la població autòctona que confirmessin la veracitat dels delictes dels quals s'acusava als immigrants francesos. Ara bé, la Inquisició va castigar especialment aquells immigrants itinerants que no gaudien d'unes sòlides xarxes que els poguessin protegir. Precisament el fet de disposar d'amics, veïns, familiars o de ser membre d'una confraria constituïa una garantia, perquè els donava aixopluc, fet que confirma de nou les reserves que susciten els expedients d'informació matrimonial com a mitjà de control contra la bigàmia.